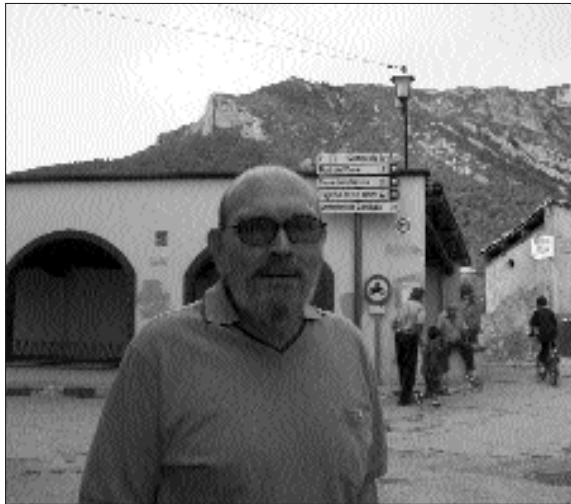

Ni cuca ni moixó

JOSEP ESPUNYES

Josep Espunyes a Peramola

FOTO: R.S.

Reproduïm una mostra breu, reduïda a poc més d'un centenar de casos, del recull, molt més extens, de Josep Espunyes, de frases fetes, maneres de dir i proverbis populars de l'Alt Urgell que ell ha comprovat que són sovint, o sistemàticament, substituïdes per formes de llenguatge, més o menys equivalents, de caient foraster o netament forasteres. De fet, el grau d'inadmissibilitat de les formes que Espunyes ha detectat que substitueixen habitualment les que eren pròpies d'un llenguatge que ell coneix segurament més bé que ningú és prou variable.

En la nostra tria hem prescindit de les frases substituïdes per unes altres que són netament castellanes i, doncs, ens hem decidit més aviat per aquelles que dissimulen poc o molt el seu caràcter foraster, formades en molts casos per paraules netament catalanes, com «barrejar les cartes», dit en lloc de *remenar les cartes*, o «posar taula», dit en lloc de *parar taula*, o ja molt introduïdes en el llenguatge parlat, com «llamar l'atenció», dit en lloc de *cridar l'atenció*.

D'altra banda, cal advertir que en un bon nombre de casos la substitució és, simplement, la d'una frase castissa, popular i tradicional, per una altra pròpia d'un llenguatge més convencional i d'un registre més culte i elevat. I, encara, que en certs casos, potser no gaire nombrosos, les frases que Espunyes indica com a innovacions del llenguatge de l'Alt Urgell ja poden haver arrelat, des de fa molt de temps, en el parlar d'altres comarques o en la llengua literària.

A

Acabat de fer. / Recent fet.
Aclucar (o **cloure**) **els ulls.** / Tancar els ulls.
Aconduir el bestiar (o **les haveries**). / Arreglar el bestiar.
Afartar-se com un lladre (o **Treure faves d'olla**, o **el ventre de pena**). / Posar-se les botes.
Aguantar l'espelma (o **Fer d'espelma**). / Anar de carrabina.
A hores d'ara. / A aquestes alçades (o hores, o En aquests moments).
Això rai. / Això és lo de menos.
Això rutlla (o **va com una seda**). / Això va que xuta (o sobre rodes).
Això és de mal fer. / Això és difícil de fer.
Al bell mig (o **al mig**) **de la plaça.** / Al centre de la plaça.
A mans besades. / Com pa beneït.
Anar d'allò més bé. / Anar a les mil maravilles.
Anar de quatre grapes. / Anar a gates.
Anar més perdut que un barb en

un rostoll. / Anar més despistat que un pop en un garaig.

Anar prim de roba. / Anar lleuger de roba.
Apoderar-se de (o **Fer seu**). / Fer-se amb.
Aquest vestit no t'escau (o **no t'afavoreix**). / Aquest vestit no et senta bé.
A sol i serena (o **Al ras**). / A la intempèrie.
A tres quarts de quinze (o **A deshores**). / A les tantes (o A les quinientes).
B
Beure's el seny (o **l'enteniment**, o **el cervell**, o **Perdre el cap**). / Beure's el judici.
Bon Nadal! / Bons Nadals!
Buidar el pap. / Cantar de pla.
C
Cada dia. / Tots els dies (o A diari).
Com més aviat millor. / Quant (o com) abans millor.

Cordar-se bé les calces (o **Trossar-se bé els cordons**). / Armar-se de valor.

Costi el que costi (o **Tant sí com no**, o **De tort i de trava**). / A tota costa.
Créixer com una carbassera (o **com els bolets**). / Pujar (o créixer) com l'espuma (o l'escuma).
Cridar l'atenció. / Llarar l'atenció.

D

De grat o per força. / A les bones o a les males.
Delir-se per anar-hi. / Rabiari per anar-hi.
Demà passat. / Passat demà.
Desparar taula (o **la taula**). / Recoillir (o plegar) la taula.
Déu nos en guard! (o **Déu hi faci més que nosaltres!**). / Déu ens en lliuri!
Donar mastegat (o **Donar-ho fet**). / Servir en bandeja.
Donar peixet. / Afluixar.
Donar veus. / Fer córrer la veu.

- E**
Els altres (o **Tots els altres**). / *Els demès.*
Enllestir la feina. / *Acabar el treball (o la feina).*
En tinc prou i de sobres. / *En tinc més que suficient.*
Entrar a dins. / *Passar a l'interior.*
Escorcollar una casa (o **un cotxe**). / *Registrar una casa (o un cotxe).*
Esperar amb candeletes. / *Esperar com aigua de maig.*
- F**
Fa deu anys que hi sóc (o **que hi visc**, o **que m'hi estic**) **aquí**. / *Hi porto deu anys aquí.*
Fer bondat. / *Portar-se bé.*
Fer els ulls grossos (o **com qui no ho veu**). / *Fer la vista grossa (o la vista gorda).*
Fer esquellots (o **una esquellada**). / *Fer (o muntar) una cassolada.*
Fer una catxa. / *Fer un farol.*
Fer uns ulls com unes taronges. / *Posar uns ulls molt oberts.*
Fer un tomb. / *Donar un volt.*
Fer venir salivera. / *Fer-se la boca aigua.*
Fiblar (o **punxar**) **les cames**. / *Tenir agulletes.*
Ficar-hi cullerada. / *Ficar-hi basa.*
Ficar-se de peus a la galleda. / *Ficar la pota (o Parir-la).*
Ficar-se on no et demanen. / *Ficar-se en camisa d'onze varas.*
Fins avui. / *Hasta (o fins a) la fetxa.*
Fugir d'estudi (o **Esconillar-se**, o **Fer-se fonedís**). / *Escórrer el bulto (o Desaparèixer del mapa, o Sortir per la tangent).*
- G**
Girar cua (o **en rodó**). / *Donar mitja volta.*
Gleva de sang. / *Coàgul de sang.*
Gra d'all. / *Dent d'all.*
- H**
Ha prevalgut la nostra idea. / *Ha primat la nostra idea.*
Havent sopat (o **dinat**). / *Després de sopar (o de dinar).*
Haver de (o **Caldre**). / *Tenir que (o Ser precís, o necessari).*
Haver de captar (o **de mendicar**, o **de pidolar**). / *Haver de demanar caritat.*
- He perdut la juguesca**. / *He perdut l'aposta.*
Hi ha cinc quarts de camí. / *Hi ha una hora i quart caminant.*
Ho ha deixat a mig fer. / *Ho ha deixat a mitges.*
Home de molts (o **de tretze**) **oficis, pobre segur**. / *Aprenent de tot, oficial de res.*
- J**
Ja ho trobarem. / *Ja m'ho pagaràs.*
Ja n'hi ha prou, d'aquest coll! (o **d'aquest color!**). / *Fins aquí podíem arribar.*
Ja pots xiular, ja, si el ruc no vol beure. / *No hi ha pitjor sord que qui no vol escoltar.*
- L**
La coixinera del pa. / *La bossa del pa.*
La gana fa obrir els ulls. / *La gana desperta l'enginy.*
La mare no m'hi deixa anar. / *La mare no em deixa.*
La setmana vinent (o **que ve**, o **entrant**). / *La propera setmana.*
L'endemà. / *El dia següent.*
Llescar el pa. / *Tallar el pa.*
- M**
Mai no s'ha vist res semblant. / *Mai no s'ha vist una cosa igual.*
Mirar-s'ho de lluny estant. / *Veure els toros des de la barrera.*
- N**
No cal patir-hi. / *No val la pena preocupar-se.*
No fer cap mena (o **gens**) **de gràcia**. / *Caure gros.*
- P**
Parar taula (o **la taula**). / *Posar la taula.*
Passar la mà per la cara. / *Donar cent (o mil) voltes.*
Passar la nit del lloro (o **No poder aclucar els ulls**). / *No pegar ull.*
Per molts anys! / *Felicitats! (o Moltes felicitats!).*
Posar fil a l'agulla (o **Posar-se a l'obra**). / *Posar-se mans a l'obra.*
Post de planxar. / *Taula de planxar.*
Primer de tot. / *Abans que res.*
- Q**
Qui mal no fa, mal no pensa. / *Home honrat, home confiat.*
- R**
Remenar la carcanada. / *Moure l'esquelet.*
Remenar les cartes. / *Barrejar les cartes.*
Remenar la cua. / *Moure la cua.*
- S**
Seguir la veta (o **No trencar la girada**). / *Fer el joc (o Seguir la corrent).*
Ser el nostre pa de cada dia. / *Estar a l'ordre del dia.*
Ser la mare dels ous (o **El moll de la quèstió**). / *Ser la mare del corder.*
Ser si fa o no fa el mateix. / *Ser tres quarts del mateix.*
Ser un bocamoll. / *Ser un bocasses.*
Si molt convé (o **Potser**, o **Segons com**). / *A lo millor.*
Sota l'aixella. / *A sota del braç.*
Suar la cansalada (o **Fer-se un tip**, o **un panxó, de treballar**). / *Suar la gota gorda.*
- T**
Tenir de tot i força. / *Tenir molt i de tot.*
Tenir els ulls al clatell. / *Tenir una bena als ulls.*
Treure'n l'aigua clara. / *Treure en clar (o en net).*
- U**
Una de freda i una altra de calenta. / *Una de calç i una altra d'arena.*
Un pinyol d'oliva. / *Un os d'oliva.*
Un quart. / *Un quart d'hora.*
Untar la màquina. / *Engrassar la màquina.*
Un ull de vellut. / *Un ull a la funerària.*
- V**
Vendre a l'engròs. / *Vendre al por major.*
Ves per on! / *Mira per on!*
Ves quins acudits! / *Ves quines ocurrències!*
Vi clar. / *Vi blanc.*
Viure amistançats. / *Viure ajuntats.* ←